

JOLANTA MIGDAŁ
AGNIESZKA PIOTROWSKA-WOJACZYK

DESAKRALIZACJA LEKSYKI RELIGIJNEJ NA PODSTAWIE
PRAKTYCZNEGO SŁOWNIKA WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYZNY
POD REDAKCJĄ HALINY ZGÓŁKOWEJ

Ksiądz Franciszek Głód, podejmując problematykę życia religijnego jako pryncypialnej wartości człowieka, pisał:

Pomimo żywych tendencji ateistycznych i laicyzacji życia we współczesnym świecie, prowadzenie badań nad zjawiskiem religijności jest w dalszym ciągu aktualne i budzi wiele zainteresowań w świecie naukowym. Trudne do rozstrzygnięcia dla wielu badaczy jest pytanie, czy religijność jest zjawiskiem nierozzerwalnie związanym z człowiekiem i stanowi dla niego cechę istotną, przynależną jego naturze, czy też religijność jest cechą przypadkową, wyuczoną i wytworzoną przez wychowanie, tradycję, środowisko. W historii problem relacji między człowiekiem a zjawiskiem religijnym był różnie rozwiązywany. W filozofii Nietzschego, Freuda, Marksa, Heideggera, Sartre'a spotykamy twierdzenie, że religia nie jest zjawiskiem koniecznym, pozbawiona jest stałych, niezbędnych podstaw w naturze człowieka. Teoretycy takiego poglądu są zdania, że religijność wytwarza się i pozostaje jako wynik różnorodnych warunków społecznych i przemian ekonomiczno-historycznych¹.

Kościół odgrywał i odgrywa bardzo ważną rolę w dziejach zarówno państwa polskiego, jak i polskiego języka. Współcześnie już nie trzeba udowadniać, że właśnie Kościołowi zawdzięczamy powstanie i rozwój literackiej polszczyzny². Stąd

Dr hab. JOLANTA MIGDAŁ – adiunkt Zakładu Lingwistyki Antropologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, adres do korespondencji: Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul. A. Fredry 10, 61-701 Poznań, e-mail: jolamig@amu.edu.pl

Dr AGNIESZKA PIOTROWSKA-WOJACZYK – adiunkt Zakładu Lingwistyki Antropologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, adres do korespondencji: Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul. A. Fredry 10, 61-701 Poznań, e-mail: wojaczyc@amu.edu.pl

¹ Ks. F. GŁÓD, *Życie religijne jako pryncypialna wartość człowieka*, „PERSPECŹIVA. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 10(2011), nr 1 (18), s. 77.

² O roli Kościoła w historii polszczyzny zob. S. ROSPOND, *Kościół w dziejach języka polskiego*, Wrocław 1985; S. URBAŃCZYK, *Jak pojmować rolę Kościoła w dziejach języka polskiego*, „Język Polski” 66(1986), z. 3-4, s. 170-175; B. WALCZAK, *Komu zawdzięczamy polski język literacki?*, w: *Język*

też bardzo ważnym działem słownictwa polskiego jest leksyka religijna. Podstawą naszych spostrzeżeń dotyczących zmian w funkcjonowaniu religijnego słownictwa jest materiał językowy wyekscerpowany z najobszerniejszego w polskiej leksykografii, pięćdziesięciotomowego *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny* pod redakcją Haliny Zgółkowej, wydawanego w Poznaniu w latach 1994-2005³. Z badań Agnieszki Piotrowskiej-Wojaczyk wynika, że w słowniku tym zamieszczono ogółem 3026 haseł „religijnych”, w tym słownictwo odnoszące się do religii chrześcijańskiej liczy 1720 haseł, a leksemy o uniwersalnym religijnym znaczeniu tworzą zbiór 854 haseł⁴. Nawet z pobieżnego oglądu tego słownictwa widać, że bardzo bogaty zbiór leksyki religijnej przekształca się, zmienia wraz ze przeobrażeniami roli religii w życiu współczesnego człowieka, a szczególnie Polaka.

Z badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej w kwietniu 2006 r. wynika, że w życiu Polaków wciąż duże znaczenie ma religia:

Polacy, jako zdeklarowani katolicy (96% deklaracji), stosunkowo wysoko oceniają własną religijność – 69% z nich uznaje się za osoby religijne, w tym co piąty (21%) twierdzi, iż jest bardzo zaangażowany religijnie. Religia stanowi dość istotny element codziennej egzystencji Polaków. Zdecydowana większość ankietowanych (77%) ocenia jej rolę w swoim życiu jako ważną, a jedynie dla co ósmego (12%) nie ma ona większego znaczenia. W szerszym kontekście wiara religijna jako wartość schodzi jednak na nieco dalszy plan. Znacznie wyżej cenione są: zdrowie oraz rodzina, a także uczciwość, praca, szacunek innych osób oraz spokój. Znaczenie nadawane religii w codziennym życiu, podobnie jak samoocena religijności, jest wprost proporcjonalne do wieku respondentów. Starsi badani znacznie częściej niż młodszy uznają religię za bardzo ważną wartość w życiu (szczególne znaczenie ma ona dla osób w wieku 65 lat i starszych). Odwrotna zależność dotyczy natomiast takich cech społeczno-demograficznych, jak wykształcenie oraz wielkość miejsca zamieszkania. Im wyższy stopień edukacji respondentów oraz im większa miejscowość, w której mieszkają, tym mniejsze znaczenie nadawane religii w codziennym życiu. Religia okazuje się ponadto wyraźnie istotniejszym elementem życiowym dla kobiet niż dla mężczyzn, a dla osób o prawicowych poglądach politycznych jest znacznie ważniejsza niż dla badanych o orientacji centrowej, czy też – zwłaszcza – lewicowej⁵.

a chrześcijaństwo, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin 1993, s. 23-42; B. WALCZAK, *Religijno-kościelny czynnik sprawczy rozwoju języka polskiego*, w: *Język. Religia. Tożsamość XI: Język tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2015, s. 185-200.

³ Dalej stosujemy skrót PSWP.

⁴ Zob. A. PIOTROWSKA-WOJACZYK, *Słownictwo religijne w „Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny” pod red. H. Zgółkowej*, w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. V: *W kręgu języka religii i wiary*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2011, s. 157-162.

⁵ *Znaczenie religii w życiu Polaków. Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej*, oprac. R. Boguszewski, BS/81/2006, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K_081_06.PDF [dostęp 08.12.2015]. Z badań przeprowadzonych w grudniu 2013 r., dotyczących obecności religii i Kościoła w przestrzeni publicznej, wynika, że postawy Polaków wobec religii pozostają dość stabil-

Dzisiejszy wierzący żyje w warunkach konfliktu językowego. Jak pisał francuski filozof Paul Ricoeur „w zapomnienie popadły znaki *sacrum*, człowiek utracił poczucie przynależności do *sacrum*”⁶. W rezultacie język wspólnoty wiernych, do której należy, oraz język społeczeństwa, w którym porozumiewa się z ogółem, nie odwołuje się do tego samego kodu. Konsekwencją laicyzacji jest bowiem postępująca desakralizacja języka, którą za *Uniwersalnym słownikiem języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza rozumiemy jako ‘proces pozbawiania czegoś charakteru świętości i nadawania mu charakteru świeckiego’⁷. We współczesnym języku polskim zasięg cechy sakralności w różnych wypadkach uległ zatem redukcji (w porównaniu z okresami wcześniejszymi), a ta redukcja czasem łączy się z zanikiem odnośnych morfemów, a czasem tylko z ewolucją ich znaczenia⁸.

Niekiedy natomiast, o czym przekonuje materiał wyekscerpowany z PSWP, słowa, które w odczuciu przeciętnego użytkownika polszczyzny były dotąd kojarzone ze sferą *sacrum* zaczynają funkcjonować w znaczeniach nowych, niezwiązanych z życiem religijnym. Dowodem na to niech będzie analiza kilku artykułów hasłowych z tego słownika.

Hasło **anioł**⁹ zostało zdefiniowane następująco: *religijny* ‘według wierzeń religijnych istota nadprzyrodzona, która pośredniczy między Bogiem a ludźmi i uosabia dobroć oraz doskonałość; w sztukach plastycznych przedstawiana w postaci ludzkiej ze skrzydłami’. Natomiast już w kolejnych objaśnieniach znaczeniowych leksemu brak owego komponentu sakralności. **Anioł** bowiem to w gwarze *uczniowskiej* ‘wychowawczyni, także w internacie’; w slangu *przestępczym* ‘policjant / pielęgniarka / dozorca, stróż nocny / kontroler PIH lub NIK w instytucji, zakładzie pracy / adwokat / osoba, która daje żebrakowi hojne datki / pijak, alkoholik’.

Podobnie leksem **bóg/Bóg**¹⁰, który obok znaczenia podstawowego (*religijny* ‘w religiach monoteistycznych: istota nadprzyrodzona, najwyższa; stwórcy i pan wszechświata’) funkcjonuje w języku *przestępców* w znaczeniu ‘oficer dochodzeniowo-śledczy’.

Z kolei **droga krzyżowa**¹¹ to nie tylko wyrażenie religijne (*religijny* ‘a) przejście Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę, opisane w Ewangeliiach b) w Kościele katolickim: nabożeństwo pokutno-refleksyjne, upamiętniające

ne. Zob. *Religia i Kościół w przestrzeni publicznej. Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej*, oprac. M. Grabowska, BS/170/2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_170_13.PDF [dostęp 08.12.2015].

⁶ P. RICOEUR, *Egzystencja i hermeneutyka*, Warszawa 1975, s. 7-8.

⁷ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. I, Warszawa 2003, s. 592.

⁸ I. BAJEROWA, *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego*, w: *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, Lublin 1988, s. 21.

⁹ PSWP, t. II, s. 70-80.

¹⁰ PSWP, t. V, s. 192-194.

¹¹ PSWP, t. IX, s. 292.

to przejście’), ale również określenie swoistych cierpień postrzeganych w ten sposób z perspektywy ucznia (*uczniowski* ‘sprawdzian / wizytacja dyrektora na lekcji / rok szkolny’).

Kolejny przykład związany jest z leksemem **kardynał**. W języku innych grup społecznych – niż wymienionych już uczniów czy przestępców – funkcjonuje świeckie znaczenie tego hasła. PSWP podaje bowiem, że **kardynał**¹² to termin *religijny* ‘najwyższy po papieżu i przez papieża mianowany dostojnik w Kościele katolickim, wchodzący w skład kolegium kardynalskiego, które wybiera na konklawe nowego papieża i ma głos doradczy przy mianowaniu nowych kardynałów i biskupów’, a ponadto odnotowuje z kwalifikatorem *środowiskowy* objaśnienie ‘duży, dorodny lipień – łososiowata ryba ulubiona przez wędkarzy; nazywana tak ze względu na charakterystyczne purpurowo-fioletowe ubarwienie’.

Również w kontaktach nieoficjalnych, ale nieokreślonych dokładniej co do grupy użytkowników polszczyzny, a co za tym idzie – jak można się spodziewać – o wyższej frekwencji użycia, funkcjonują kwalifikowane jako *potoczne* jednostki leksykalne **amen**, **kaplica**, **litania** czy **rytuał**. I tak:

– **amen**¹³ to ‘formuła, która kończy modlitwę lub przysięgę, wyraz, który oznacza potwierdzenie, życzenie, aby coś się stało’, z kwalifikatorem *potoczny* określa natomiast ‘zakończenie czegoś, koniec’;

– **kaplica**¹⁴ nazywa ‘1. niewielki kościółek wolno stojący lub połączony z większym kompleksem architektonicznym 2. specjalnie wyodrębnione w kościele pomieszczenie z ołtarzem, tworzące oddzielną całość, poświęcone świętemu, osobie zmarłej, sakramentom itp. 3. oddzielne pomieszczenie z ołtarzem wydzielone z jakiegoś budynku przeznaczone do odprawiania nabożeństwa, mszy’, ale również jest wyrazem *potocznym*, który ‘oznacza niepowodzenie w czymś, trudności w wykonaniu czegoś’;

– religijne znaczenia hasła **litania**¹⁵ to ‘w Kościele katolickim: modlitwa błagalna zbudowana z szeregu pochwalnych inwokacji i próśb o łaskę lub pośrednictwo, kierowana do Boga, poszczególnych osób Trójcy Świętej, Matki Bożej albo do świętych’, natomiast w odmianie *potocznej* oznacza ‘długie, monotonne wyliczanie czegoś, podawanie szeregu informacji, jednostajny spis czegoś’;

– **rytuał**¹⁶ objaśniany jest jako ‘1. zespół starych, tradycyjnie wykonywanych czynności, które mają znaczenie symboliczne i stanowią zewnętrzną formę obrzędów religijnych, ważnych uroczystości lub praktyk magicznych, 2. *religijny* w Kościele katolickim: księga liturgiczna opisująca sposoby odprawiania obrzę-

¹² PSWP, t. XV, s. 412-413.

¹³ PSWP, t. I, s. 281.

¹⁴ PSWP, t. XV, s. 362-363.

¹⁵ PSWP, t. XIX, s. 233.

¹⁶ PSWP, t. XXXVII, s. 311-312.

dów religijnych wraz z tekstami modlitw’, ale również stanowi *potoczne* i *żartobliwe* określenie ‘zwyczajowych czynności, powtarzających się w codziennym życiu’.

Zanik składnika sakralności może spowodować zanik właściwego rozumienia danego wyrazu, a nawet jego niezrozumiałość. Spora grupa wyekscerpowanych haseł funkcjonuje bowiem we wtórnym znaczeniu, zachowując coraz częściej jedynie swój sens metaforyczny. W praktyce leksykograficznej przejawia się to w ten sposób, że jako pierwsze czy jedno z pierwszych pojawia się znaczenie dotyczące wiary, liturgii, religii, natomiast znaczenie kolejne – już pozbawione komponentu sakralności – pojawia się z kwalifikatorem *przenośny*. Oto kilka przykładów:

– **confiteor**¹⁷ to ‘w Kościele rzymskokatolickim: pierwsze słowo i nazwa modlitwy (spowiedzi powszechnej) na początku mszy świętej’, w użyciu *przenośnym* ‘przyznanie się, szczerze wyznanie czegoś’;

– **credo//kredo**¹⁸ to *religijny* ‘w religii chrześcijańskiej: modlitwa zawierająca podstawowe prawdy wiary, których wyznawanie jest obowiązkiem chrześcijan’, w użyciu *przenośnym* ‘zespół podstawowych zasad, przekonań, norm moralnych itp. sformułowanych przez kogoś lub wyznawanych przez kogoś (niekoniecznie religijnych)’;

– **czyściec**¹⁹ to *religijny* ‘według doktryny katolickiej: stan ludzi, którzy zmarli w przyjaźni z Bogiem (w łasce uświęcającej) i po śmierci oczyszczają się z nieodpokutowanych na ziemi grzechów oraz wszelkich niedoskonałości, aby móc dojść do nieba, czyli do wiecznego szczęścia, polegającego na pełnym zjednoczeniu się z Bogiem’, w użyciu *przenośnym* ‘stan dotkliwych przykrości, cierpień, męczarni’;

– **herezja**²⁰ to *teologiczny* ‘poglądy głoszone przez osobę należącą do Kościoła samowolnie i uparcie, pozostające w sprzeczności z prawdami wiary podanymi w dogmatach’, w użyciu *przenośnym* ‘poglądy niezgodne z powszechnie obowiązującymi’;

– **krucjata**²¹ to *historyczny* ‘jedna z dziewięciu wypraw wojennych podejmowanych w XI-XIII wieku przez chrześcijańskie rycerstwo zachodnioeuropejskie pod hasłami religijnymi, w celu odzyskania Grobu Chrystusowego w Ziemi Świętej; w szerszym znaczeniu: wszelkie popierane przez Kościół wojny z niewiernymi lub jego przeciwnikami’, w użyciu *przenośnym* ‘wszelka społeczna działalność zaradcza, zorganizowana z zapalem, na szeroką skalę’;

– **papież**²² to ‘w Kościele rzymskokatolickim: używany od VI wieku tytuł najwyższego zwierzchnika (namiestnik Chrystusa, następcą św. Piotra); także osoba

¹⁷ PSWP, t. VII, s. 282-283.

¹⁸ Tamże, s. 290.

¹⁹ PSWP, t. VIII, s. 79.

²⁰ PSWP, t. XIII, s. 347.

²¹ PSWP, t. XVIII, s. 139.

²² PSWP, t. XXVII, s. 359.

nosząca ten tytuł', w użyciu *przenośnym* 'osoba reprezentująca daną grupę, będąca jej przewodnikiem, ideologiem';

– **procesja**²³ to *religijny* 'uroczysty pochód religijny ze śpiewem i niesieniem sakralnych przedmiotów stanowiących formę kultu; także: osoby uczestniczące w tym pochodzie', w użyciu *przenośnym* 'tłum ludzi idących dokądś, spacerujących; rzadziej: przejeżdżające w jednym kierunku pojazdy';

– **relikwia**²⁴ to *religijny* 'szczątki ciał np. kości osób uznawanych za święte; także: przedmioty należące do nich, mające z nimi jakiś związek, otaczane kultem, czcią', w użyciu *przenośnym* 'przedmiot stanowiący dla kogoś cenną rzecz, pamiątkę, do których przywiązuje się dużą wartość uczuciową';

– **sekta**²⁵ to 'ugrupowanie wyznaniowe, które powstało w wyniku oderwania się od macierzystej religii lub organizacji kościelnej, mające własne zasady organizacyjne i głoszące swoiste prawdy wiary, często oceniane negatywnie przez obserwatorów; także: grupa ludzi tworząca wspólnotę wyznającą własną religię, uznającą ten sam system wartości, skupiona wokół charyzmatycznego przywódcy', w użyciu *przenośnym* 'grupa ludzi o podobnych poglądach, swoistej hierarchii wartości itp., która odłączyła się od większej zbiorowości ludzkiej, zerwała kontakt ze społeczeństwem'.

W leksykograficznych sposobach ujmowania słownictwa religijnego można obserwować odbicie historii Kościoła katolickiego w Polsce, a również przemiany, które zaszły i nadal zachodzą w świadomości samych wiernych. Zmiany ustrojowe, które wpłynęły na stosunki państwa z Kościołem, znalazły odzwierciedlenie w sposobie interpretowania rzeczywistości pozajęzykowej, a to z kolei musiało znaleźć odbicie w języku²⁶. I trzeba pamiętać, że także ten współcześnie zmieniający się język stanowi przedmiot badań leksykografa. Obecnie postępująca laicyzacja życia pociąga za sobą zeświecczenie języka²⁷, co na płaszczyźnie leksykograficznej przejawia się w nieodnotowaniu leksemów związanych z wiarą czy w zatracaniu

²³ PSWP, t. XXXII, s. 375.

²⁴ PSWP, t. XXXV, s. 418.

²⁵ PSWP, t. XXXVIII, s. 151.

²⁶ Więcej zob. J. MIGDAŁ, A. PIOTROWSKA-WOJACZYK, *O słownictwie religijnym w słownikach języka polskiego (przeobrażenia warsztatu leksykograficznego od połowy XX wieku)*, w: *Język doświadczenia religijnego*, t. IV, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Szczecin 2012, s. 229-247; J. MIGDAŁ, A. PIOTROWSKA-WOJACZYK, *Słownictwo religijne w polszczyźnie potocznej (na podstawie słowników)*, w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. IV: *Meandry tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski–Szczecin 2010, s. 61-67; A. PIOTROWSKA-WOJACZYK, *Opis leksykograficzny słownictwa religijnego na przykładzie wybranych haseł*, w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. III, red. G. Cyran i E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2009, s. 29-37; J. SOBCHYKOWA, *Leksyka religijna w słowniku współczesnego języka polskiego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 50(1994), s. 129-139.

²⁷ Zob. I. BAJEROWA, *Szanse języka religijnego w świecie kultury masowej*, w: *Teologia – kultura – współczesność*, red. Z. Adamek, Tarnów 1995, s. 99-113; M. KAMIŃSKA, *Z problemów funkcjono-*

komponentu sakralności haseł z nią kojarzonych, kosztem rozwijania ich nowych świeckich znaczeń. Tendencja ta wyraźnie widoczna jest w PSWP, co starałyśmy się pokazać na przykładowych hasłach, opracowanych w tym słowniku.

Ze wspomnianych już badań CBOS-u wynika, że

w ogólnej percepcji Polaków nie znajduje odzwierciedlenia teza o postępującym procesie sekularyzacji w sensie zmniejszenia znaczenia religii w życiu osobistym, rodzinnym, narodowym i ogólnościowym. Przekonani są oni raczej o stabilnej roli religii w tych wymiarach życia społecznego, a nawet o wzroście jej znaczenia, zwłaszcza w kontekście narodowym²⁸.

Słowniki, nie tylko PSWP, dokumentując dzisiejszą polszczyznę, zaświadcza jednak, że proces zmniejszania roli religii w życiu człowieka widoczny jest wyraźnie w języku, i chyba nie tylko w nim. Nie naszym zadaniem jest szukanie przyczyny takiego stanu rzeczy, ale być może dobrą odpowiedzią są słowa księdza Dariusza Piórkowskiego:

dzisiaj za bardzo spłaszczyliśmy rozumienie tego, co to znaczy być człowiekiem religijnym, co to w ogóle jest religia. Sprowadza się ją albo do jej instytucjonalnego aspektu, który krępuje albo religia to tylko zbiór dziwnych wierzeń czy zakazów i przepisów albo zupełnie prywatna, zindywidualizowana przestrzeń życia, którą nikt poza mną nie ma prawa się interesować²⁹.

BIBLIOGRAFIA

- BAJEROWA I.: Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego, w: TAŻ, *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, Lublin 1988, s. 21-28.
- BAJEROWA I.: Szanse języka religijnego w świecie kultury masowej, w: *Teologia – kultura – współczesność*, red. Z. Adamek, Tarnów 1995, s. 99-113.
- GŁÓD F.: Życie religijne jako pryncypialna wartość człowieka, „PERSPECŹIVA. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 10(2011), nr 1 (18), s. 77-103.
- KAMIŃSKA M.: Z problemów funkcjonowania terminologii religijnej w świadomości wiernych, w: *Język a chrześcijaństwo*, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin 1993, s. 85-94.
- MIGDAŁ J., PIOTROWSKA-WOJACZYK A.: O słownictwie religijnym w słownikach języka polskiego (przeobrażenia warsztatu leksykograficznego od połowy XX wieku), w: *Ję-*

wania terminologii religijnej w świadomości wiernych, w: *Język a chrześcijaństwo*, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin 1993, s. 85-94.

²⁸ Znaczenie religii w życiu Polaków.

²⁹ Ks. D. PIÓRKOWSKI, *Religia integrująca życie*, http://mateusz.pl/mt/dp/gaudium_et_spes/zycie.htm [dostęp 08.12.2015].

- zyk doświadczenia religijnego, t. IV, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Szczecin 2012, s. 229-247.
- MIGDAŁ J., PIOTROWSKA-WOJACZYK A.: Słownictwo religijne w polszczyźnie potocznej (na podstawie słowników), w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. IV: *Meandry tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski–Szczecin 2010, s. 61-67.
- PIOTROWSKA-WOJACZYK A.: Opis leksykograficzny słownictwa religijnego na przykładzie wybranych haseł, w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. III, red. G. Cyran i E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2009, s. 29-37.
- PIOTROWSKA-WOJACZYK A.: Słownictwo religijne w „Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny” pod red. H. Zgółkowej, w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. V: *W kręgu języka religii i wiary*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2011, s. 157-162.
- PIÓRKOWSKI D.: Religia integrująca życie, http://mateusz.pl/mt/dp/gaudium_et_spes/zycie.htm [dostęp 08.12.2015].
- Religia i Kościół w przestrzeni publicznej. Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, oprac. M. Grabowska, BS/170/2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_170_13.PDF [dostęp 08.12.2015].
- RICOEUR P.: Egzystencja i hermeneutyka, Warszawa 1975.
- ROSPOND S.: Kościół w dziejach języka polskiego, Wrocław 1985.
- SOBCZYKOWA J.: Leksyka religijna w słowniku współczesnego języka polskiego, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 50(1994), s. 129-139.
- Uniwersalny słownik języka polskiego, red. S. Dubisz, t. I-IV, Warszawa 2003.
- URBAŃCZYK S.: Jak pojmować rolę Kościoła w dziejach języka polskiego, „Język Polski” 66(1986), z. 3-4, s. 170-175.
- WALCZAK B.: Komu zawdzięczamy polski język literacki?, w: *Język a chrześcijaństwo*, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin 1993, s. 23-42
- WALCZAK B.: Religijno-kościelny czynnik sprawczy rozwoju języka polskiego, w: *Język. Religia. Tożsamość*, t. XI: *Język tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2015, s. 185-200.
- Znaczenie religii w życiu Polaków. Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, oprac. R. Boguszewski, BS/81/2006, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K_081_06.PDF [dostęp 08.12.2015].

DESAKRALIZACJA LEKSYKI RELIGIJNEJ NA PODSTAWIE
PRAKTYCZNEGO SŁOWNIKA WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYZNY
POD REDAKCJĄ HALINY ZGÓŁKOWEJ

Streszczenie

W artykule podjęto problematykę desakralizacji leksyki religijnej. W leksykograficznych sposobach ujmowania słownictwa religijnego jak w zwierciadle odbijają się dzieje Kościoła katolickiego w Polsce, a także przemiany zachodzące w świadomości samych wiernych. Postępująca laicyzacja życia pociąga za sobą zeświecczenie języka. Podstawą zawartych w tekście

spostrzeżeń jest materiał językowy wyekscerpowany z pięćdziesięciotomowego *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny* pod redakcją Haliny Zgółkowej, wydawanego w Poznaniu w latach 1994-2005. Nawet z pobieżnego oglądu badanego słownictwa widać, że bardzo bogaty zbiór leksyki religijnej zmienia wraz z przekształceniami roli religii w życiu współczesnego Polaka. Słowa będące pierwotnie nośnikami religijnych treści zaczynają funkcjonować w znaczeniach nowych, niezwiązanych z życiem religijnym, niekiedy zachowując jedynie swój sens metaforyczny. Następujący zanik składnika sakralności w rezultacie prowadzi do zaniku właściwego rozumienia danego wyrazu, a nawet staje się przyczyną jego niezrozumiałości.

Słowa kluczowe: desakralizacja; leksykografia; słownictwo religijne; współczesna polszczyzna.

DESACRALIZATION OF RELIGIOUS LEXIS ON THE BASIS
OF *PRAKTYCZNY SŁOWNIK WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYNY*
("PRACTICAL DICTIONARY OF MODERN POLISH")
EDITED BY HALINA ZGÓŁKOWA

Summary

The article addresses the question of desacralization of religious lexis. A lexicographic manner of discussing religious vocabulary, like in a mirror, reflects the history of the Catholic Church in Poland, and also the changes occurring in the awareness of believers. A progressing laicization of life entails the secularization of language. The observations included in the text are based on linguistic material excerpted from the fifty-volume *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* ("Practical Dictionary of Modern Polish") edited by Halina Zgółkowa, which was published in Poznań in the years 1994-2005. Even a superficial evaluation of the studied vocabulary shows that a very extensive collection of religious lexis becomes modified as the role of religion in the life of a modern Pole changes. The words which had originally been carriers of religious content began to function in new meanings, unrelated with religious life, sometimes preserving only their metaphorical significance. Observable disappearance of the element of sacredness finally prevents proper understanding of a given word, or even becomes the reason for its being ununderstandable.

Key words: desacralization; lexicography; religious vocabulary; modern Polish.

